

Being and Doing School

רשמי מסע חינוכי לרג'ו אמיליה, אפריל 1999

על המקום

בלבה הצפוני של איטליה, מרחק של שעתיים וחצי נסיעה ממילנו, שוכנת העיר רג'ו אמיליה. עיר שקטה ונעימה זו מפורסמת, זה שנים רבות, בחינוך הטרומ-יסודי הניתן לילדיה. משנת 1981 ועד 1999 ביקרו בה כ-10,000 מבקרים, ביניהם אנשי שם ומשלחות חינוכיות מכל רחבי העולם. מה מייחד הוויה חינוכית זו, המפעמת ברג'ו?

חלק מן התשובה נעוץ בהיסטוריה המקומית. הממשל הקומוניסטי שנבחר אחרי מלחמת העולם השנייה השקיע את מרב המאמצים בפיתוח חקלאות ותעשייה ברמה גבוהה, ואלה ידועים באיכותם עד היום. עם הפיתוח הכלכלי, יוחדה תשומת לב רבה ליצירתם ולפיתוחם של חיי קהילה, כשהחינוך לגיל הרך זוכה לעדיפות עליונה. מעורבותן של נשות הקהילה ולחצן הביאו להקמת מוסדות חינוכיים ולתמיכה של מועצת העיר בתהליך החינוכי כבר משנות ה-60.

אקולוגיה חברתית, כלכלית וחינוכית זו אפשרה ללוריס מלגוזי, מורה ומחנך, להקדיש את חייו ליצירתה ולפיתוחה של "גישת רג'ו". מלגוזי (1920-1994) יצר חזון חינוכי, המתבסס על אמונה בכישורים ובזכויות של הילד, דן בנושאים של חוקי יסוד, תרבות וצמיחה אנושית ומציע רעות דמוקרטיות אמיתיות לכל המשתתפים: הילד, המשפחה, מורים ובוגרים. "ילד נולד! מרגע זה מתחיל תהליך מורכב של בנייה ועיצוב זהותו. הילד נותן לעצמו פנים, גוף, תנועה, דיבור, מחשבה ורגש, דמיון ופנטסיה. כל בן אנוש צעיר עסוק בבניית המודעות העצמית וברכישת האמצעים לביטוי אותה אנושיות ייחודית המאפיינת אותו בלבד... זוהי לידתו השנייה", אמר פרופ' מלגוזי. לסביבה ייחס חשיבות רבה ביצירת אפשרויות לאתגרי חשיבה ורגש, לבניית מערכות יחסים בתחומים שונים

* נילי אפשטיין, M.A., מדריכה פדגוגית במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין במסלול לחינוך היסודי, ומרצה לשילוב אמנויות.

ולביטוי רבגוני של האישיות הצעירה. בתי הספר, אמר, מהווים את סביבתם הטבעית של הילדים. לכן צריכה להינתן להם הזכות לסביבה בלבדית ולארכיטקטורה ייחודית המאפשרת את מלוא ביטוייה של תרבות פדגוגית.

אתבסס על דבריו של הפרופ' מלגוזי ואתמקד בשני נושאים מתוך מורכבותה של "משנת רגזי" - הקשר בין ארכיטקטורת המבנים לתיאוריה החינוכית ולגישה ליצירה האמנותית.

Places Of Life

"אנחנו מתחילים להבין כי המהפכה מתחילה בתקופת הילדות, באופן שבו אנו מאפשרים לילדינו לבנות את עולמם".

פרופ' ג'רום ברונר, מתוך נאומו בכנס בינלאומי
בנפולי 1998, שבו התייחס לעשייה החינוכית
ברגזי אמיליה.

א. אדריכלות פדגוגית: אמונות, מטרות, מושגים ובעיות

מבני החינוך המיועדים לבני הגיל הרך ברגזי אמיליה הם פרי תכנון וביצוע שלקחו בו חלק ארכיטקטים, מעצבים, מורים, אמנים ומדענים מדיסציפלינות שונות. הם פעלו מתוך אמונה כי לסביבה - סביבת החיים - חלק נכבד בעיצוב זהותו של הילד הרך. לתכנון הסופי קדמה למידת "התרבות הפדגוגית", אמונתה, מטרותיה, שפתה וכליה. בעיות מהותיות שימשו בסיס לאתגרים של חשיבה ודיון:

- מה מהותם של הקשרים בין היחיד לבין המרחב?
- מה משמעותו של חלל מרכזי, הפיאצה, כגורם ארכיטקטוני המזמין מפגשים חברתיים ותומך בהם?
- אילו חומרים יתאימו לסביבה זו - האם חומרים מתכלים, כמו עץ ואולי כאלה שלא, כמו פלסטיק למשל.
- כיצד ניתן לשמור על שקט, כאשר הרעש הוא גורם לגיטימי?
- איך תיבנה היכולת לשלוט באור?
- איך ישתקפו העונות?
- כיצד יתבטא הזמן?
- אילו צבעים ייבחרו?

מושגי מפתח, מטפורות, דימויים

השימוש בדימויים, מטפורות, מושגים, מילות מפתח - מאפיינים את דרך החשיבה החינוכית ברגיו. חלק מהם מוצגים בזאת, במגמה להבהיר את קני המידה, את השאיפות והכוונות בבנייתה של הסביבה החינוכית:

"יחסיות" - סביבה אסתטית, עשירה באינפורמציה, התלויה באיכויות של ההקשרים ומושפעת מהם. יוצרת תחושה של איזון בין זהויות. ייחודיותה בעיצוב החללים ובהתאמתם לפעילויות שונות.

רכות מקפת - בניית החלל, המודרכת על-ידי אסטרטגיה של תשומת לב. חללים היוצרים אווירה של קבלה, קבלת היחיד וקבלת הקבוצה. יצירת זרימה, קשרים והקשרים המרכיבים אווירה זו.

תהליכים אוסמוטיים - איך האדם חי בבידוד. החיים מזמנים קטעי מידע, הזדמנויות, יצירת הקשרים בין פנים וחוץ, בין חפצים ואנשים, בונים דיאלוג, הבנה וזהות המתבססים על מעורבות חושית. בניית סביבה המבטאת באמצעות קרומים וממשקים ארכיטקטוניים את החיבורים האוסמוטיים בין העיר לבין בית הספר.

שקיפות - מושג זה מתייחס לחללי המבנים כנראים ורואים. המטרה - ליצור קשרי ראייה תוך-מבניים ואפשרויות של קשר ויזואלי בין פנים בית הספר לסביבתו החיצונית. בנייתם של קירות זכוכית שקופים יש בה משום פתרון אדריכלי המבטא הלכה למעשה את המשמעויות והתכנים הפדגוגיים אשר הכתיבו את ההקשרים בין צורה לתוכן.

קונסטרוקטיביות - בית הספר מהווה סדנה למחקר ולהתנסויות, מעבדה ללמידה של יחיד וקבוצה. אין זו מעבדה מבודדת. חומרים חינוכיים הצומחים מתוך העשייה מזמנים עושר הזדמנויות לבנייה ויצירה, מאוויים והתנסויות בבניית מציאויות שונות.

מן התיאוריה אל המעשה - צורה ותוכן

תחושת המקום

השוהים, המבקרים והחיים במבני הגנים ברגיו נחשפים מיד לחללים הרבגוניים ולתחושת הזרימה, לשיווי המשקל של צבע, חומר וטקסטורה. זוהי סביבה מזמינה, מסבירת פנים, המאפשרת פעילות חושית במיטבה.

בתוכה, הילד הוא הגיבור, השחקן הראשי, הבונה עם חבריו את תחושת היחד ובעיקר מתקבל בברכה ובכבוד בידי הבוגרים במקום. בכל מבנה מראות רבות, מקום לתלבושות, חללים קטנים המתאימים למפגש אינטימי לשיבה עם ספר, עם חבר או שניים. תחושה טובה של ביטחון מקנה המטבח על מראותיו, ריחותיו וטעמו. במבנים אפשרויות רבות למפגשים בין היחיד לחבר, לקבוצה, עם ההורים, העמיתים והמבקרים הרבים הבאים לעתים תכופות. הסביבה החיצונית, הנוף, העיר, מזג האוויר על שינויו - כל אלה הם משתתפים ואורחים קבועים במבנים החינוכיים ברגיו. קירות הזכוכית הרבים מייצגים את ייחודיותם של מחברי החשיבה הפילוסופית-פדגוגית והמחשבתה הפלסטית-הוויזואלית בצורה ובחומר.

מושג האור ואופני יישומו האדריכליים-פדגוגיים מבהירים את הנאמר:

האור - כיווני חשיבה

שינוי, גמישות, long term flexibility - אלה מושגים בסיסיים אשר התוו את תכנון מבני החינוך במקום. אחת השאלות המרכזיות שהציבו צוות החשיבה ברגיו - כיצד ניתן להתייחס מבחינה ארכיטקטונית לשינויים שבחיינו? - הביאה לכיווני חשיבה חדשים ולהצבתן של שאלות נוספות כגון: מהם הערכים התוכניים והארכיטקטוניים המאפיינים שינוי? אילו חומרים יכולים לשקף שינוי? שאלות אלה צמחו על רקע אמונה חינוכית תרבותית, כי חיינו מתאפיינים בתהליכי שינוי בלתי פוסקים וכי הילד מטבעו מייצר שינוי. חושיו ערים ומפותחים; הוא בעל מוטיבציה חזקה לבנייה מהירה של מערכת יחסים דינמית עם סביבתו הקרובה; ביכולת ליצור התייחסויות מטפוריות, פרדוקסים יצירתיים ומערכות סמליות המשתנות עם צבירת נסיונו. "ילדים הם נוודי הדמיון", מציינת ואה וק (Vea Vecchi - ה"אקטלייריסטה", כפי שמכונים ברגיו מורי האמנות), "הילד בעלי יכולת של מניפולציה בחלל, בנאים וממציאי סיטואציות".

פתרון אדריכלי

אחדות מן התשובות הניתנות לשאלות אלה מתייחסות אל האור. אור כמקור לתחושות שונות וכאתגר להתמודדות עם מושג, סמל וחשיפה מופשטת. האור זורם למבנים החינוכיים ברגיו באמצעות קירות זכוכית רבים. מוחשיותו מתקיימת בתאורה שופעת, בהירה, על גוני היומיום המשתנים. האור יוצר אפשרויות לדיאלוג יומיומי עם מזג האוויר ויש משום אתגר רעיוני-ויזואלי, מדעי ויצירתי.

קירות זכוכית רבים מפרידים בין החללים הפנימיים של המבנה. למשל, המטבח הופך לנראה ורואה באמצעות ההפרדה השקופה בינו לבין החללים האחרים. בכל מבנה מצוי פטיו, המשמש לפעילות זו או אחרת, או כחצר ובה צמחייה. השליטה באור, באמצעים שונים, מיתרגמת בכיתות לעבודה חינוכית. לדוגמה: בכל כיתה מוצב שולחן אור, שהילדים בונים עליו מצעים ויזואליים מחומרים שקופים רבים המשתנים בהתאם למצב הרוח, לנושא, לעבודה יחידנית או קבוצתית. בכל כיתה מטול, והילדים מסדרים עליו מקבצים צבעוניים מחומרים שונים, היוצרים תמונה צבעונית המוקרנת על אחד הקירות. זוהי התרחשות ויזואלית, דינמית, צבעונית, המתחדשת כל הזמן, כשהילדים משתתפים בה בגופם ובתנועתם.

מקורות אור נוספים בכיתות משמשים הזמנה ומצע למשחקי דרמה של צלליות, המשתקפים על יריעת בד לבן. באזורי הבנייה היצירתיים מוצב מסך לבן, ומקור תאורה מולו מקרין את המבנים המשתנים, שהילדים בונים עם השתקפותה של תנועתם. עבודות ציור קבוצתיות מתבצעות על גבי יריעות פלסטיק גדולות ושקופות המוצמדות לקירות הזכוכית או משמשות מחיצות אור צבעוניות.

ההתייחסות היומיומית למורכבותם של מושגים מופשטים אלה משתקפת בסביבה, המקיימת הלכה למעשה "מרחב יחסים" - "relational space". זוהי סביבה שאיכויותיה נגזרות מאופני ראיית המציאות, תרגומה, פירושה בידי הילדים, כשהם מנווטים ומשייטים בשדות האור והדמיון במיומנות וביצירתיות המפתיעה, מרגשת ומשובבת את העין ואת הלב.

מבני בתי הספר ברגיו מבטאים התייחסות פילוסופית למורכבות החיים ולצורך לשקף מורכבות זו. התכנים והמשמעויות התרבותיות-פדגוגיות קורמים עור וגידים בעיצוב החומר, הצורה, הצבע, הריהוט, ובאין-ספור פרטים היוצרים קולאז' ארכיטקטוני המייחד אותם.

ב. על משמעות ה"אטליה" (חדר האמנות) כמעבדת יצירה

משולש המראות כמטפורה למורכבותה של עשייה חינוכית
במבני החינוך ברגיו ניתן להבחין במבנה משולש המוצב בכל "פיאצה". המבנה חלול ומכיל שלוש צלעות, שצדן הפנימי מראות וצדן החיצוני אטום וצבוע בדרך כלל כחול. הנכנס למבנה זה נחשף לתחושה מוזרה, מראותו את עצמו מוכפל עשרות פעמים מזוויות ראייה שונות ומשונות.

מורכבות רעיונית וויזואלית זו מאפיינת את חוכמתה של התנועה בין התיאוריה לבין עיצובה הפלסטי. המשולש כסביבת חיים מציע דרך להשתקפות היחיד בעיני עצמו ומצביע על מורכבותן של ההשתקפויות לו ולחבריו. ה"אטליה", בהקשר זה, משמש סביבת חיים המציעה מאה דרכים מגוונות שבהן יוכל הילד לשקף את דעותיו, גישותיו ועמדותיו. הליך זה טומן בחובו מאה מראות נוספים, כשצוות המחנכים והמורים מתעדים ומשקפים את תהליכי העבודה - לעצמם, לילדים ולהורים.

מורי אמנות ושילובם בעשייה החינוכית

את השילוב בין מורים לבין מורי אמנות בנה לוריס מלגוזי, כשביקש ליצור מסגרת שונה לבתי הספר שלו. הוא האמין כי למורים לאמנות יכולת ראייה שונה; הם מסוגלים להעלות שאלות ולשקף מראה של מציאויות אחרות, וכישורים אלה נראו בעיניו בעלי ערך. בכל מבנה חינוכי חדרי אמנות רבים. לכל צמד כיתות חדר אמנות ומורה לאמנות. כמו כן קיים חדר אמנות מרכזי, גדול במידותיו, ובו נמצא, מלבד כל הציוד האמנותי, ארכיון בית הספר. בחדרים אלה מגוון גדול של חומרים המסודרים על מדפים, מצעים מסוגים שונים, מכחולים, צבעים, כלי עבודה לחומר (clay) ולעבודה בחוטי ברזל, כמויות חומר, חומרי תבליט, תנור לשרפת החומר, ועוד ועוד.

דרך העבודה החינוכית הייחודית לרגיז משתקפת בבניית המקום ובהקצאת הזמן לעבודתם היצירתית של הילדים, וכן בתמיכה המסיבית שמורה האמנות מעניקים לעבודה זו.

כל נושא המתחיל להתרקם מקבל גיבוי ותמיכה בחדרי האמנות ובאמצעים אמנותיים. מאחורי שותפות הדוקה זו עומדת חשיבה חינוכית המאמינה בנחיצותה של השתקפות "תמונות חשיבה" של הילדים.

בניית דרכים לייצוגן של תמונות חיים ומחשבה

פרופ' לוריס מלגוזי התייחס רבות בדבריו אל מקומם של מחזות הדמיון והיצירה. הוא טען כי היצירתיות "נראית" יותר כאשר מבוגרים נעשים קשובים יותר לתהליכים קוגניטיביים של ילדים ולא עסוקים במה שהם צריכים או לא צריכים לעשות. על המורים להיות משוכנעים כי יצירתיות איננה כושר מנטלי נפרד, אלא מארג של כשרים קוגניטיביים, דמיון, ייצוג ידע ויכולת בחירה. אישיות יצירתית יכולה לצמוח ולהתפתח מתוך תחושה של חופש ביטוי, של יכולת התייחסות לקונפליקטים, להשוואה של רעיונות

שונים ולפתיחות להרפתקאות מעבר לידוע. הכלים לחשיבה יצירתית, ליכולת לפתור בעיות - ייבנו על השימוש התכוף בדמיון ובפנטסיה.

אמונה זו הביאה לגיבושם של הליכי הוראה ולמידה המשקפים וממחישים את דרכי חשיבתם של הילדים. באופן זה ניתן להבין את ההליכים הללו, להתחבר אליהם ולתמוך בהם.

צעדים אחדים בעקבות תמונות מחשבה

ציור, המללה, דימוי והמשגה

א. רעיון בחיתולים

בנייתו הראשונית של כל נושא חינוכי ברגיו מתבססת על רעיונות שונים שהילדים מעלים. רעיונות אלה מושמעים בשיחות ראשוניות עם המחנכים, שמטרתן לגשש ולבדוק את הפוטנציאל הטמון בנושא. בהמשך, כשדרך מסוימת מתחילה להיטוות, הילדים מתחילים לצאת בעקבות רעיונותיהם ולהמחישם בחדר האמנות.

ב. ציור, רישום (בקו ובמילה)

צעדים ראשוניים נעשים באמצעות רישום (רישום - גם במשמעות של ציור וגם כרישום מילולי של הרעיון), ציור באמצעות קווים חדים וברורים. עקב כך, מתפתחות שיחות בין הילד לבין עצמו, בינו לבין חבריו ועם המורה לאמנות. כך נערכים הנסיונות הראשונים של המללה והמשגה באמצעות הדימויים הנפלאים של הילדים, דימויים הזוכים למקום נכבד. הסבר מילולי נכתב בעקבות תהליך זה, בין בידי הילד ובין בידי המבוגר. זוהי הבהרה ראשונית של תמונת הרעיון, בניית תדמית, צלם והמחשה של החומר ההיולי הקוגניטיבי המבקש לצרוף צורה.

ג. העברה והבהרה לצורה פלסטית תלת-ממדית

הרעיון, שלבש צורה ראשונית בקו ובמילה, ממשיך לגבש את זהותו הפלסטית באמצעות החומר. תמונות המחשבה עוברות עיבוד נוסף בחומר ומתפתחות מהדו-ממד אל התלת-ממד - מן הרישום השטוח אל הצורה הפיסולית; צומחת מתוך הרישום, מתמלאת נפח וחיים.

שלבים אלה מלווים בבעיות חשיבה מגוונות כמו: שיווי משקל ואיזונים, צורות עיבוד בנפח, הרמוניה ומחברים, מרקמים ובעיות של הכרת החומר.

עם התפתחות העבודה לומדים הילדים להתמודד עם בעיות אלה ולמצוא להן פתרונות משמעותיים.

ד. תמיכה אמנותית

תהליכי היצירה ועיבוד הרעיונות נתמכים בידי המורה לאמנות העובד עם הילדים. תמיכה זו מתבטאת בהצעת דרכים מגוונות, בהיכרות עם זוויות מבט שונות, בשימוש בצילום, הדפסה, הקרנה, שכפול, חשיפה לחומרי מידע השייכים לתחומי דעת שונים. כל אלה ואחרים תומכים בבנייתה של עבודה המשתפת את כל העושים במלאכה - ילדים, מורים, אנשי הצוות השונים, הורים, עמיתים וידידי הקהילה.

ה. תיעוד

תהליכים אלה מתועדים בדקדקנות מעוררת השתאות. כל רישום משוכפל כדי שיהיה אפשר לחזור אליו לשם מעקב אחר ההתפתחות. צילום השלבים משמש כתיעוד להורים ולמורים. המורים לומדים את השלבים, דנים בהם באספות הצוות, מסיקים מסקנות ובונים את המשך העבודה על סמך הממצאים. במהלך העבודה מקליטים את דברי הילדים וכן מצלמים בווידיאו ובמצלמות את שלבי היצירה.

צוות המורים עורך מעקב באמצעות רישום נוסף - ציור כל שלב שהילד עובר, על תנועותיו, נסיונותיו, הצלחותיו, תסכוליו. כל זאת במטרה ללמוד להבין, להפיק לקחים, להסיק מסקנות, ובעיקר לשפר את העבודה החינוכית

משמעותה העיקרית של העבודה ב"אטליה" היא הקשבה, תמיכה, פיתוח ותיעוד "הסוד הגדול" - דרך חשיבתו של הילד ואופני הבעתה. המורים לאמנות, בתיווכם ובהדרכתם, מאפשרים לתיאוריות לקרום עור וגידים הכבוד וההערכה שמחנכי רגיו רוחשים לילד ולכוחות היצירה שלו מתבטאים בהצעת המושג "מאה שפות" * - שפות ביטוי מגוונות המאפשרות את יכולת ההעברה מהדמיון אל המעשה. העברה זו מעידה על דרגות ידע המזינות זו את זו ועל יכולת בת-תוקף של הילד ליצירת משמעות, להפשטה ולייצוג סמלי. בכך חשיבותה העצומה של גישת רמ לאותה יכולת מופלאה של הילד, לאמונה אמיתית בה ולחשיבותו של ה"אטליה", שבו נבנים הכלים לבנייתה של ייחודיותה וייצוגה. חתום

* "מאה שפות" - מונח רגיואי המתייחס ליכולת הרעיונית-ויזואלית של הילדים ולתיאור המוצע להם במציאת הדרכים למימושה.

האמנות מעורר, בהיקף העבודה הנעשית בו ובאיכויותיה, הקשרים ואסוציאציות עם סדנאות האמנים הרנסנסיות. מעבר לכך, שם ניתנת לילדים האפשרות **ללמוד על למידתם, לתעד את נסיונותיהם, להתבונן** בעקבות שהשאירו.

"עד כמה קשה לייצג אף", מציינת טיציאנה פיליפיני (מחנכת ותיקה ברג'ו), "חשבו על היכולת למצוא את הסימן הגרפי המייצג מציאות מסוימת של ילד מסוים. זוהי יכולת גבוהה של המין האנושי", היא מוסיפה ואומרת. על הצוותים האחראים לאפשר לכל ילד למצוא את דרך הייצוג המאפיינת אותו ולפתח את יכולותיו הקונספטואליות. כך נרקם הקשר עם המציאות ועבודה, טוענת הגב' פיליפיני.

חשוב לציין כי ברג'ו אמיליה מושם דגש רב על בניית היחד היצירתי. ניתנות אפשרויות רבות לבניית רעיונות משותפים, וצוותי המורים מעודדים את ההתחברויות החברתיות-רעיוניות באופנים שונים. המחנכים והמורים ברג'ו מעניקים כבוד רב לכוחות היצירה האנושיים של הילדים, מאפשרים להם לבטאם, ותומכים בהם כדרך חיים, המעניקה למשתתפיה, נוסף על ערכים תוכניים ולימודיים - גם טעם, חדוה, מוטיבציה, השראה ותקווה. "כן, הבה נכין את הילדים שלנו לקראת העידן הטכנולוגי", אמר פרופי ברונר, בהתייחסו בנאומו למשנתו של המחנך לוריס מלגוזי; "אך אף לרגע אסור לנו לשכוח שיש להם זהות, הם צריכים לדעת מי הם, מה מקומם, מה שורשי עברם, מה תקוותם להיות ולעשות, מי הטוב ומי הרע..."

לסיכום

הביקור ברג'ו היה מפגש מרגש ואף למעלה מזה. התוודענו למשנתה החינוכית של רג'ו אמיליה לפני כשנתיים באמצעות האינטרנט, במסגרת עבודת מחקר בגן ילדים בירושלים. בגן זה שילבנו תכנים אמנותיים רבים לתוך העבודה היומיומית ובדקנו את משמעויותיהם. את זאת עשינו מתוך אמונה עזה בכוחות היצירה של הילד ותמיכה בהם באמצעות כלים אמנותיים. גילוי העשייה האמנותית ברג'ו היה מרגש במיוחד, והביקור במקום היה בבחינת הגשמת חלום. על כך ברצוני להודות לנעמה צורן,

* הכוונה לאפשרויות ולמגוון הדרכים לסמל, לצייר או לפסל רעיון מסוים.

ממכללת תל-חי, על יוזמתה ואומץ לבה בבנייתה של משלחת ובה כשישים אנשי חינוך מישראל וביצירת הקשר החם עם קהילת המחנכים ברגזי אמיליה.

בדברים אלה ניסיתי לשקף את העשייה החינוכית ברגזי אמיליה, אולם את ממדיה האמיתיים בטיפולה בבני הגיל הרך קשה להכיל ועוד יותר קשה לתאר. כשהימים עוברים וחולפים ומרחיקים אותנו מאותו מפגש מרתק, קשה שלא להיזכר בדבריה של קרלה רנלדי, מנהלת המכלול החינוכי, במפגש הפרידה שלנו מאנשי רגזי: "אל תעתיקו אותנו; אנחנו מצאנו את הפתרונות המיוחדים אותנו, לעת הזו, להווה הזה; אנחנו ממשיכים לחפש וממשיכים לטעות. סעו לביתכם בישראל, קחו אתכם בלבכם את מה שראיתם כאן, מצאו את המתאים לכם ובעיקר עבדו על המפריד ביניכם היחס לשונה הוא זה אשר יתווה את עתידנו. נהלו דיאלוגים הצומחים ממקום של כבוד ואחריות עם השונה בחברה שלכם". בדבריה של קרלה מגולמת חוכמתה, אצילותה וצניעותה של תורה חינוכית המפורסמת כבת שנים בארצות מערביות רבות. ערכים אלה מנחים את אנשי החינוך ברגזי ומהווים את התשתית החינוכית, שהיתה לנו הזכות להכירה.

ספריה
המכללה לחינוך
ע"ש דוד ילין
ירושלים

מקורות

* פרופ' ברונר, ג': מתוך נאום שנשא בנפולי ב-1989 בכנס בינלאומי שנשא את השם: "עיר האפשר". נלקח מעיתון *Reggio Emilia* Januar 1999, Rechild n. 3.

* Ceppi, G. & Zini, M. *Children, Spaces, Relation*, Reggio Children & Domus Academy Research Center.

* החומרים עובדו מתוך ההרצאות בסמינר ברג'ו אמיליה, אפריל 1999.